

*dr hab. Maria Piotrowska, prof. UE*¹

Katedra Ekonomii Matematycznej
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wpływ wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw domowych²

WPROWADZENIE

Wykształcenie jako istotny element kapitału ludzkiego, ma kluczowe znaczenie w trzech obszarach rozwoju społeczno-ekonomicznego każdego kraju. Po pierwsze, zasób wiedzy, umiejętności społeczeństwa jest kluczowym czynnikiem wzrostu gospodarczego. Po drugie, rozkład kapitału ludzkiego wśród członków społeczeństwa w bardzo dużym stopniu określa nierówność dochodów. Wpływ ten jest tym silniejszy, im większa jest premia płacowa związana z umiejętnościami. Po trzecie, wykształcenie jednostki jest podstawową determinantą zarówno jej mobilności społecznej, jak i braku sukcesów. Artykuł podejmuje zagadnienia mieszczące się w tym trzecim obszarze.

Celem artykułu jest zbadanie zależności między wykształceniem danej osoby a bezpieczeństwem ekonomicznym jej gospodarstwa domowego. Hipoteza badawcza zakłada, że: *Zróżnicowanie wpływu wykształcenia na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstw może być wyjaśnione poprzez rozwój społeczno-ekonomiczny doświadczany przez różne kohorty.*

Źródłem danych jest badanie ankietowe przeprowadzone w 2013 roku na próbie 800 respondentów w wieku od 25 do 64 lat. Miara bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa domowego jest skonstruowana przy pomocy analizy eksploracyjnej opartej na modelu równań strukturalnych (SEM). Badanie zależności między wykształceniem a bezpieczeństwem ekonomicznym uwzględnia heterogeniczność respondentów, wyrażoną poprzez ich przynależność do kohort.

---

¹ Adres korespondencyjny: Katedra Ekonomii Matematycznej, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław; e-mail: maria.piotrowska@ue.wroc.pl.

² Artykuł został przygotowany w oparciu o wyniki uzyskane w ramach projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS4/03239.

Kohorta oznacza zbiór obiektów, najczęściej ludzi, wyodrębniony z populacji z uwagi na zachodzące jednocześnie dla całego zbioru wydarzenie lub proces w celu przeprowadzenia analizy. W badaniu kohorty są wyróżnione na podstawie ich wspólnych doświadczeń edukacyjnych i zawodowych.

W pierwszej części artykułu przedstawiony został krótki przegląd literatury na temat postrzegania wykształcenia z perspektywy jednostki. Druga część zawiera opis koncepcji badania, natomiast trzecia opis metody badań. Weryfikacja hipotezy badawczej jest przeprowadzona w części czwartej. Artykuł kończą konkluzje podsumowujące wyniki badania.

PRZEGLĄD LITERATURY

Jedno z pytań, które człowiek zadaje sobie wielokrotnie, brzmi: *jakie robię postępy w życiu*. Wykształcenie jest zawsze ważną częścią odpowiedzi. Często jest czynnikiem sprawiającym, że mimo źle rokującego startu, człowiek osiąga sukces. W ostatnich dziesięciu latach w badaniach nad efektami edukacji zaczęto podejmować problem międzypokoleniowej (inaczej, społecznej) mobilności, która odzwierciedla zmianę pozycji ekonomicznej (głównie dochodu) aktualnego pokolenia w porównaniu z pozycją (dochodem) pokolenia rodziców. Black i Devereux [2011] zwracają uwagę, że badacze, zajmujący się mobilnością międzypokoleniową, przesuwają swoje zainteresowanie z miary tego zjawiska (np. Jäntti i inni [2006] porównują stopy mobilności międzypokoleniowej między krajami) na mechanizmy, które je generują. Edukacja jest jednym z nich. Gregg i inni [2013], przeprowadzając porównania międzynarodowe, podkreślają, że zróżnicowanie we zwrocie z edukacji generuje różnice w dochodzie między pokoleniami.

Badania nad zwrotem z edukacji definiowanym jako zarobki danej osoby, doprowadziły do konkluzji, że podstawowe założenie modelu Mincera [1974] o wspólnych wzorcach płacowych dla kohort nie jest słuszne. W wielu badaniach wykazano, że wzorce płacowe zmieniają się istotnie w czasie, różnie dla poszczególnych kohort (Card i Lemieux [2001]). Wyniki te wskazują na konieczność użycia danych dotyczących kohort, aby ustalić właściwe wzorce płacowe, a następnie oszacować zwroty z edukacji uzyskiwane przez daną osobę.

W literaturze poszerzono pojęcie zwrotu z edukacji. Zależność między liczbą lat poświęconą na edukację a indywidualnymi zarobkami, przedstawiona w modelu Mincera [1974], została udokumentowana w różnych przeglądach wyników badań (Card [1999, 2001]; Heckman, Lochner i Todd [2006]). Udowodniono również, że poziom wykształcenia ma również wpływ na inne zmienne rynku pracy, co zostało zinterpretowane jako zwroty z edukacji w formie niższej liczby wypadków w miejscu pracy i mniejszej liczby godzin

pracy wieczorem i w nocy (Hamermesh [1999]), niższego bezrobocia, krótszego okresu poszukiwania pracy i pobierania niższych zasiłków socjalnych (Oreopoulos i Salvanes [2011]).

W wielu badaniach potwierdzono wpływ edukacji na niepieniężne aspekty życia jednostki, między innymi, na poprawę stanu zdrowia i wydłużenie średniego okresu życia (Oreopoulos [2007]), zwiększenie satysfakcji z życia (Black, Devereux i Salvanes [2005]; Oreopoulos i Salvanes [2009, 2011]) oraz wyraźne obniżenie stopy rozwodów wśród osób o wyższym poziomie wykształcenia (Oreopoulos i Salvanes [2009, 2011]).

Zwrócono również uwagę na międzypokoleniowy wpływ edukacji, pokazując, że część zwrotu z edukacji, jaki osiągają dzieci w postaci zarobków, zależy od poziomu wykształcenia ich rodziców (Black, Devereux i Salvanes [2005]).

Wiele badań poświęconych jest roli rodziny w kształtowaniu kapitału ludzkiego dzieci (patrz przeglądy literatury na ten temat: Björklund i Salvanes [2011]; Currie i Almond [2011]; Heckman i Mosso [2014]). Najczęściej badanym aspektem roli rodziny jest wykształcenie rodziców i jego wpływ na dziecko. Wyniki wskazują na pozytywny, przyczynowy wpływ wykształcenia matki (Chevalier [2004]; Carneiro i inni [2013]), jak również wykształcenia ojca (Black, Devereux i Salvanes [2005]). Carneiro i inni [2013] wskazują na istotne międzypokoleniowe zwroty z edukacji pokazując, że dodatkowy rok edukacji matki podnosi poziom wykształcenia dziecka i redukuje problemy związane z jego wychowaniem.

Berger i inni [2009] zwracają uwagę na dochód, jako istotny czynnik wzmacniający pozytywny wpływ umiejętności rodzicielskich, a Carneiro i inni [2013], oprócz dochodu, podkreślają znaczenie czasu poświęcanego dziecku przez rodziców. Del Boca i inni [2014] oferują model łączący decyzje rodziny dotyczące podaży pracy z czasem i pieniędzmi przeznaczanymi na rozwój dziecka.

Wszystkie efekty oddziaływania edukacji na jednostkę wskazują na istotną rolę wykształcenia, jako czynnika budującego kapitał ludzki.

KONCEPCJA BADANIA

Celem artykułu jest zbadanie zależności między wykształceniem danej osoby a bezpieczeństwem ekonomicznym jej gospodarstwa domowego z uwzględnieniem heterogeniczności osób. Heterogeniczność jest wyrażona poprzez przynależność osób do kohort wyróżnionych na podstawie wspólnych doświadczeń edukacyjnych i zawodowych.

W badaniu występują dwa podstawowe pojęcia: bezpieczeństwo ekonomiczne i zaradność ekonomiczna. Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa domowego jest definiowane jako możliwość zaspokojenia potrzeb gospodarstwa i tworzenia rezerw finansowych będących do dyspozycji w sytuacji niekorzystnych zdarzeń. Zarad-

ność ekonomiczna natomiast, to umiejętność podejmowania decyzji ekonomicznych przyczyniających się do bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa. Decyzje ekonomiczne dotyczą pracy, oszczędzania, inwestowania, zadłużania, ubezpieczenia.

Hipoteza badawcza – jak już wspomniano – zakłada, że: *Zróżnicowanie wpływu wykształcenia na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstw może być wyjaśnione poprzez rozwój społeczno-ekonomiczny doświadczany przez różne kohorty.*

Artykuł przyczynia się do poszerzenia wiedzy w zakresie ekonomii edukacji. Poszerza bowiem pojęcie zwrotu z edukacji, które w artykule odnosi się do bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa domowego. Wyjaśnia zróżnicowanie wpływu wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne poprzez różnice między kohortami.

W ramach badania realizowane są trzy zadania. Po pierwsze, powstaje koncepcyjny, a następnie empiryczny model bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa. Po drugie, model jest estymowany, co pozwala na obliczenie miary bezpieczeństwa a także oszacowanie wpływu wykształcenia na bezpieczeństwo. Po trzecie, zostają zidentyfikowane różnice w oddziaływaniu wykształcenia na bezpieczeństwo wynikające z przynależności jednostki do kohorty.

MODEL KONCEPCYJNY

Model koncepcyjny obejmuje zależności między czterema pojęciami. Pierwszym z nich jest „Status społeczno-ekonomiczny rodziców”. Rodzice poprzez swoje wykształcenie oraz sytuację finansową wpływają na „Aspiracje edukacyjne i zawodowe” swoich dzieci. Aspiracje te są odzwierciedlone w modelu poprzez poziom wykształcenia dorosłych dzieci oraz źródło utrzymania, którym jest praca wymagająca wysokich lub niskich kwalifikacji. Czynnikiem, który wpływa na możliwość realizacji aspiracji jest rozwój społeczno-ekonomiczny doświadczany przez osobę w jej życiu. Istotne są doświadczenia edukacyjne i poszerzanie umiejętności zawodowych, warunki makroekonomiczne w okresie wchodzenia na rynek pracy oraz etap kariery zawodowej w czasie zakłóceń makroekonomicznych. Aspiracje wpływają na „Zaradność ekonomiczną” osoby.

Człowiek jest zaradny pod względem ekonomicznym, gdy ma stabilną, dobrze płatną pracę; umie znaleźć dodatkową pracę, jeśli ma kłopoty finansowe; posiada mieszkanie/dom oraz wartościowe ruchomości, które ubezpiecza; może pożyczyć pieniądze z banku lub z innych źródeł; inwestuje w dzieci; jego zachowanie dotyczące oszczędzania („Skłonność do oszczędzania”) i zadłużania się („Skłonność do zadłużania się”) przyczynia się do zwiększania bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa. „Zaradność ekonomiczna” wpływa na „Bezpieczeństwo ekonomiczne”. Rodzina jest bezpieczna ekonomicznie, gdy zaspokaja swoje potrzeby na poziomie, który akceptuje oraz jest

w stanie utrzymać swój standard życia w bliższej i dalszej przyszłości, pokryć nieoczekiwane wydatki, przetrwać okres nieoczekiwanego spadku bieżącego dochodu.

PROJEKTOWANIE BADANIA ANKIETOWEGO

Realizacja celu badawczego wymaga właściwego zaprojektowania badania ankietowego. Zastosowano kohortowo-sekwencyjny styl z niezależnymi próbkami (*Cohort-Sequential Design with Independent Samples*) proponowany przez Schaie [1994, p. 51]. Nie pozwala on wprawdzie na ustalenie efektów kohorty oraz efektów wieku, ale umożliwia zidentyfikowanie różnic wynikających z przynależności do kohorty i przynależności do grupy wiekowej.

W badaniu należy uwzględnić kontekst społeczno-ekonomiczny. W artykule jest on reprezentowany przez trzy wielkie zmiany ekonomiczno-społeczne w okresie transformacji w Polsce w latach 1990–2013: 1) dynamiczny wzrost sektora prywatnego; 2) otwarcie gospodarki (inwestycje zagraniczne, zmiana stylu zarządzania, inwestycje w kapitał ludzki; 3) ilościowe i jakościowe zmiany w edukacji – znaczący wzrost udziału liczby osób z wyższym wykształceniem oraz zmiany programów nauczania na każdym etapie edukacji.

Kryteria, służące do wyodrębnienia kohort w badaniu ankietowym przeprowadzonym w 2013 roku, były następujące:

- edukacja przed 1990 r., po 1990 r., studia po 2004 r.;
- okres wejścia na rynek – przed 1990 r., lata 2005–2007, po kryzysie 2008–2010;
- szkolenia zawodowe przed 1990 r., przed 2004 r., po 2004 r.;
- stabilność pozycji zawodowej w okresie kryzysu 2008–2010.

Na podstawie tych czterech kryteriów wyodrębniono trzy kohorty:

- Kohorta 1 – „Dzieci transformacji” – respondenci mający 25–34 lata w 2013 r.;
- Kohorta 2 – „Młodzież transformacji” – 35–44 lata w 2013 r.;
- Kohorta 3 – „Dorośli w wieku produkcyjnym-mobilnym w okresie transformacji” – 45–64 lata w 2013 r.

Badanie ankietowe w 2013 r. przeprowadziła agencja badania opinii publicznej metodą CAPI. Cała próba liczyła 800 respondentów w wieku 25–64 lat, w tym:

- Kohorta 1: „Dzieci transformacji” – 215 respondentów;
- Kohorta 2: „Młodzież transformacji” – 197 respondentów;
- Kohorta 3: „Dorośli transformacji” – 388 respondentów.

Dobór próby był losowy. Cała próba jest reprezentatywna ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, województwo oraz klasę miejscowości.

Zdecydowana większość pytań w ankiecie dotyczy indywidualnych ocen/zachowań respondenta. Kilka pytań, np. dotyczących oszczędności, zadłużenia/sytuacji finansowej odnosi się do gospodarstwa jako całości. Założono w badaniu, że w przypadku takich pytań respondent reprezentuje gospodarstwo (tylko jedna osoba dorosła w gospodarstwie była ankietowana).

MODEL EMPIRYCZNY

Dwa główne pojęcia modelu koncepcyjnego – zaradność ekonomiczna i bezpieczeństwo ekonomiczne – są zmiennymi latentnymi. Z tego względu do konstrukcji modelu empirycznego zastosowano analizę eksploracyjną opartą na modelu równań strukturalnych (*structural equation modeling* – SEM) i wykorzystano IBM SPSS Amos. Użyto metody największej wiarygodności do estymacji modeli empirycznych, które skonstruowano dla każdej kohorty osobno. Opis zmiennych uwzględnionych w modelach SEM jest przedstawiony w tabeli 1.

Tabela 1. Zmienne w modelu równań strukturalnych (SEM)

Zmienna latentna	Pytania w ankiecie służące do konstrukcji miar zmiennych obserwowalnych, poprzez które przejawia się zmienna latentna
Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta	Czy Pana(i) rodzice mają/mieli kłopoty finansowe?
	Czy Pana(i) rodzice mają/mieli własne mieszkanie/dom?
	Jakie wykształcenie ma Pana(i) ojciec?
	Jakie wykształcenie ma Pana(i) matka?
	Czy poważne choroby utrudniają Panu(i) zarabianie pieniędzy?
Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta	Jakie ma Pan(i) wykształcenie?
	Jakie jest Pana(i) główne źródło utrzymania?
Zaradność ekonomiczna respondenta	Czy pracował(a) Pan(i) w pełnym wymiarze godzin w tym roku?
	Czy pracował(a) Pan(i) w pełnym wymiarze godzin dwa lata temu?
	Czy uważa Pan(i), że bank udzieliłby Pan(i) kredytu, ponieważ ma Pan(i) wiarygodność kredytową?
	Czy ma Pan(i) możliwość podjęcia dodatkowej pracy w sytuacji kłopotów finansowych?
	Czy ma Pan(i) wartościowe rzeczy (samochód, mieszkanie, działkę, sprzęt), które mógłby/mogłaby Pan(i) sprzedać w sytuacji kłopotów finansowych?
	Jaka jest forma własności/użytkowania Pan(i) mieszkania/domu?
	Czy Pan(i) lub inna osoba z gospodarstwa kupuje ubezpieczenie mieszkania/domu?
	Czy wspiera Pan(i) w sposób trwały Swoich rodziców?
	Czy Pan(i) dzieci uczęszczają/uczęszczały na dodatkowo płatne zajęcia?
	Jaki jest dochód na osobę w Pan(i) gospodarstwie (dochód „na rękę”)?
	Czy uważa Pan(i), że Pana(i) gospodarstwo domowe będzie w stanie utrzymać poziom życia na obecnym lub wyższym poziomie w ciągu najbliższych dwóch lat?

Skłonność respondenta do oszczędzania	Czy oszczędza Pan(i) na emeryturę poza ZUS-em?
	Czy uważa Pan(i), że zdołałby/zdołałaby zaoszczędzić taką sumę pieniędzy, która istotnie podwyższyłaby Pana(i) emeryturę?
	Czy uważa Pan(i), że człowiek ma wpływ na to ile będzie miał pieniędzy w życiu?
	Jeśli dostanie Pan(i) dodatkowe pieniądze np. premię, nagrodę, prezent, to je Pan(i) zaoszczędzi czy też wyda?
	Co, Pana(i) zdaniem, będzie stanowić Pana(i) główne źródła utrzymania na emeryturze?
	Jaka jest w przybliżeniu łączna wartość posiadanych przez Pana(i) gospodarstwo domowe oszczędności
	Jaka jest Pana(i) zadaniem w przybliżeniu wartość Pana(i) mieszkania/domu?
Skłonność respondenta do zadłużania się	Ile wynosi łącznie zadłużenie Pana(i) gospodarstwa domowego?
	Czy uważa Pan(i), że Pana(i) gospodarstwo ma na tyle wysoki dochód, że nie potrzebuje pożyczek i kredytów?
	Które z określić najlepiej charakteryzuje sytuację Pana(i) gospodarstwa domowego?
	– Spłata długów zmusza mnie do ograniczania zakupów dóbr codziennego użytku. – Spłata długów zmusza mnie do ograniczania zakupów dóbr luksusowych. – Nie odczuwam żadnych ograniczeń związanych ze spłatą zadłużenia.
Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa domowego respondenta	Czy uważa Pan(i), że Pana(i) gospodarstwo domowe będzie w stanie utrzymać poziom życia na obecnym lub wyższym poziomie na emeryturze?
	Czy z powodu choroby Państwa dochody w ostatnim roku:
	– Zmniejszyły się tak, że musieli Państwo ograniczyć wydatki na dobra codziennego użytku. – Zmniejszyły się tak, że musieli Państwo ograniczyć wydatki na dobra luksusowe. – Zmniejszyły się, ale nie spowodowało to odczuwalnej zmiany poziomu życia. – Dochody nie zmniejszyły się mimo choroby.
	Które stwierdzenie najlepiej opisuje sytuację finansową Pana/i gospodarstwa:
	– Starcza na wszystko bez specjalnych wyrzeczeń. – Żyjemy oszczędnie i dzięki temu starcza na wszystko. – Żyjemy bardzo oszczędnie, aby odłożyć na poważniejsze zakupy. – Pieniądzy nie starcza na wszystkie podstawowe potrzeby.
	Jaki niespodziewany wydatek jest Pan(i) w stanie ponieść w ciągu kilku-kilkunastu dni, nie korzystając z kredytu i pomocy innych?
	Czy uważa Pan(i) niespodziewany spadek dochodu za główne zagrożenie dla sytuacji ekonomicznej Pana(i) gospodarstwa domowego w przyszłości?

Źródło: opracowanie pytań ankiety przez Marię Piotrowską i Marka Kośnego w ramach projektu badawczego „Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw domowych w Polsce” sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS4/03239.

Miary zmiennych obserwowalnych (patrz pytania ankietowe w tabeli 1) są w większości binarne. Jedynie kilka zmiennych jest mierzonych w inny sposób, np. dochód w PLN (log); oszczędności/zadłużenie jako wielokrotność miesięcznego dochodu.

Miary przedstawione w tabeli 2, wskazują na dobre dopasowanie modeli do danych. Diagramy modeli strukturalnych mogą być przedstawione na prośbę Czytelnika.

Tabela 2. Podsumowanie miar dopasowania modelu (SEM)

Model dla kohorty	P	CMIN/DF	CFI	RMSEA	PCLOSE
Dzieci transformacji	0,918	0,905	1,000	0,000	1,000
Młodzież transformacji	0,887	0,907	1,000	0,000	1,000
Dorośli transformacji	0,841	0,931	1,000	0,000	1,000

Źródło: obliczenia własne.

WYNIKI BADANIA

Przed rozpoczęciem dyskusji nad wynikami otrzymanymi na podstawie SEM, należy podkreślić kluczową różnicę w poziomie wykształcenia między kohortami. Procent respondentów mających wyższe wykształcenie w kohorcie 1 „Dzieci transformacji” wynosi 42%, w kohorcie 2 „Młodzież transformacji” 28%, a w kohorcie 3 „Dorośli transformacji” jedynie 13% (źródło: obliczenia własne na podstawie wyników ankiety).

Różnica w udziale osób z wyższym wykształceniem między kohortą najmłodszą i najstarszą jest ponad trzykrotna. Młodzi ludzie (wiek 25–34 lata, kohorta 1) są w porównaniu z kohortą 3 (wiek 45–64 lata) lepiej wykształceni, przeszli zawodowe szkolenia w gospodarce rynkowej i mają rodziców o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. W konsekwencji wpływ „Aspiracji edukacyjno-zawodowych” na decyzje ekonomiczne w kohorcie 1 jest silniejszy niż w kohorcie 3 (patrz tabela 3 wraz z wyjaśnieniem). Wzrost miary „Aspiracji” o jedno odchylenie standardowe powoduje:

- wzrost miar „Skłonności do oszczędzania” o 0,806 odchylenia standardowego w kohorcie 1, natomiast o 0,676 odchylenia standardowego w kohorcie 3;
- wzrost miar „Zakupu ubezpieczenia mieszkania/domu” o 0,518 odchylenia standardowego w kohorcie 1, natomiast jedynie o 0,267 odchylenia standardowego w kohorcie 3;
- wzrost miar „Możliwości znalezienia dodatkowej pracy w sytuacji kłopotów finansowych” o 0,426 w kohorcie 1, natomiast o 0,256 odchylenia standardowego w kohorcie 3;

- wzrost miar „Dywersyfikacji źródeł utrzymania na emeryturze” o 0,157 odchylenia standardowego w kohorcie 1, natomiast jedynie o 0,039 odchylenia standardowego w kohorcie 3 (w tym przypadku wpływ „Aspiracji” jest słaby w porównaniu z oddziaływaniem na inne decyzje ekonomiczne, ale różnica między kohortami jest czterokrotna);
- spadek miar „Skłonności do zadłużania się” o 0,447 odchylenia standardowego w kohorcie 1, natomiast jedynie o 0,195 odchylenia standardowego w kohorcie 3.

W konsekwencji wzrost miary „Aspiracji” o jedno odchylenie standardowe powoduje wzrost miar „Bezpieczeństwa ekonomicznego” o 0,795 odchylenia standardowego w kohorcie 1, natomiast o 0,657 odchylenia standardowego w kohorcie 3.

Tabela 3. Standaryzowane całkowite efekty* zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta”

Zmienna odnosząca się do respondenta lub jej/jego gospodarstwa	Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta		
	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” – wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” – wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym-mobilnym w okresie transformacji” – wiek 45–64 lata w 2013 r.
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Zaradność ekonomiczna	0,839	0,715	0,756
Skłonność do oszczędzania	0,806	0,546	0,676
Skłonność do zadłużania się	-0,447	-0,333	-0,195
Bezpieczeństwo ekonomiczne	0,795	0,698	0,657
Zaspokojenie potrzeb	0,427	0,520	0,342
Dywersyfikacja źródeł utrzymania na emeryturze	0,157	0,248	0,039
Oszczędzanie na emeryturę poza ZUS-em	0,379	0,347	0,373
Zakup ubezpieczenia mieszkania/domu	0,518	0,316	0,267
Możliwość znalezienia odatkowej pracy w sytuacji kłopotów finansowych	0,426	0,317	0,256
Wartość mieszkania/domu	0,379	0,259	0,309
Posiadanie wartościowych ruchomości	0,373	0,388	0,317
Możliwość utrzymania poziomu życia w dwóch najbliższych latach	0,340	0,382	0,298

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Wysokość niespodziewanego wydatku możliwego do pokrycia bez korzystania z kredytu i pomocy innych	0,370	0,409	0,306
Inwestycje w dzieci	0,181	0,528	0,413

*Całkowity wpływ zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta” na zmienną w każdym wierszu po standaryzowaniu wszystkich zmiennych. Na przykład: 0,839 – pierwsza liczba w tabeli 3 – oznacza standaryzowany całkowity (bezpośredni i pośredni) wpływ zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta” na zmienną „Zaradność ekonomiczna respondenta”, tzn. z powodu zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich wpływów zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta” na zmienną „Zaradność ekonomiczna respondenta” wzrost zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta” o jedno odchylenie standardowe spowoduje wzrost zmiennej „Zaradność ekonomiczna respondenta” o 0,839 odchylenia standardowego.

Źródło: obliczenia własne.

W tabeli 4 przedstawione są znormalizowane (od 0 do 1) miary poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego w ujęciu średnim dla poszczególnych kohort. W każdej kohorcie poziom bezpieczeństwa rośnie wraz z poziomem wykształcenia.

Wyższy średni poziom bezpieczeństwa gospodarstw w kohorcie najstarszej (kohorta 3) w porównaniu z kohortą najmłodszą (kohorta 1) sugeruje raczej różnicę wieku niż różnicę między kohortami. Ludzie w wieku 45–64 lat powinni być bardziej bezpieczni ekonomicznie niż ludzie w wieku 25–34 lat, gdyż mieli więcej czasu na zgromadzenie aktywów oraz na spłatę zadłużenia.

Tabela 4. Średni poziom bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstw respondentów w poszczególnych kohortach*

Poziom wykształcenia respondenta	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym-mobilnym w okresie transformacji” wiek 45–64 lata w 2013 r.
Wyższe	0,607	0,707	0,718
Średnie	0,449	0,593	0,567
Zawodowe	0,315	0,412	0,459
Podstawowe	0,232	0,252	0,371
Cała próba respondentów	0,492	0,562	0,516

*Miara bezpieczeństwa ekonomicznego jest obliczona na podstawie modelu SEM dla każdej kohorty. Miara jest znormalizowana od 0 do 1. Wyższe wartości oznaczają wyższe bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa.

Źródło: obliczenia własne.

Interesujące są wyniki w tabeli 5, gdzie poziom bezpieczeństwa w kohorcie 2 przyjęto jako 100. Widoczne jest zróżnicowanie zmian w średnim poziomie bezpieczeństwa między kohortami, zależne od poziomu wykształcenia. Różnice te mogą być wyjaśnione wiekiem jedynie w odniesieniu do gospodarstw o podstawowym i zawodowym poziomie wykształcenia. Gospodarstwa takie, o niskim kapitale ludzkim, osiągają w wieku 45–64 lat wyższy poziom bezpieczeństwa ekonomicznego, niż gospodarstwa w wieku 35–44 lat, np. dla gospodarstw z wykształceniem podstawowym średni poziom bezpieczeństwa w wieku 45–64 lat jest o 47% wyższy niż w wieku 35–44 lat, a dla gospodarstw z wykształceniem zawodowym o 11% wyższy.

Natomiast zróżnicowanie, a właściwie brak zróżnicowania, w poziomie bezpieczeństwa między gospodarstwami w wieku 45–64 lat a gospodarstwami w wieku 35–44 lat w odniesieniu do gospodarstw z wyższym i średnim wykształceniem, może być wyjaśnione poprzez różnicę między kohortami. Ludzie należący do kohorty 2 (wiek 35–44 lata w 2013 r.) ukończyli szkołę średnią oraz studia w gospodarce rynkowej, rozpoczynali pracę po 2004 roku w przedsiębiorstwach konkurujących na rynkach światowych, poszerzali swoje umiejętności zawodowe dzięki szkoleniom finansowanym z funduszy unijnych oraz przez korporacje. Te doświadczenia edukacyjne i zawodowe dają im przewagę nad gospodarstwami w kohorcie 3 (wiek 45–64 lata w 2013 r.), których edukacja, część doświadczeń zawodowych jest związana z gospodarką przed transformacją. W konsekwencji różny kapitał ludzki, przy tym samym formalnym poziomie wykształcenia, spowodował, że gospodarstwa w kohorcie 2 osiągnęły poziom bezpieczeństwa ekonomicznego taki sam jak gospodarstwa o kilkanaście lat starsze w kohorcie 3.

Tabela 5. Stosunki średnich poziomów bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstwa respondenta, 100=średni poziom bezpieczeństwa w kohorcie 2

Poziom wykształcenia respondenta	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym –mobilnym w okresie transformacji” wiek 45–64 lata w 2013 r.
Wyższe	85,9%	100%	101,6%
Średnie	75,7%	100%	95,6%
Zawodowe	76,5%	100%	111,4%
Podstawowe	92,1%	100%	147,2%
Cała próba respondentów	87,5%	100%	91,8%

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 4.

Pozytywny wpływ wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne ujawnia się również w dwóch skrajnych grupach gospodarstw. Pierwsza obejmuje gospodarstwa zagrożone ekonomicznie, których poziom bezpieczeństwa ekonomicznego jest poniżej 60% mediany bezpieczeństwa dla całej próby. W drugiej grupie są gospodarstwa bardzo bezpieczne ekonomicznie, których poziom bezpieczeństwa ekonomicznego jest powyżej 140% mediany bezpieczeństwa dla całej próby.

W grupie gospodarstw zagrożonych, im wyższy jest poziom wykształcenia tym mniej gospodarstw o bardzo niskim poziomie bezpieczeństwa (tabela 6). Zwraca jednak uwagę niepokojąco wysoki udział gospodarstw młodych (kohorta 1) mających średnie wykształcenie. Jest to 4% gospodarstw zagrożonych w ogólnej liczbie gospodarstw w kohorcie. Najwyższy odsetek gospodarstw o bardzo niskim poziomie bezpieczeństwa biorąc pod uwagę wszystkie kohorty. Wyniki wskazują, że wśród ludzi młodych wykształcenie średnie nie pozwala na uzyskanie kapitału ludzkiego na poziomie, który pomagałby skutecznie budować bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa.

Tabela 6. Brak bezpieczeństwa ekonomicznego – Gospodarstwa o bezpieczeństwie ekonomicznym poniżej 60% mediany bezpieczeństwa dla całej próby, jako % gospodarstw w danej kohorcie

Poziom wykształcenia respondenta	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym – mobilnym w okresie transformacji” wiek 45–64 lata w 2013 r.
Wyższe	0,8%	0%	0%
Średnie	4,1%	0%	0,5%
Zawodowe	1,9%	0,3%	1,8%
Podstawowe	2,3%	0,3%	1,1%

0% oznacza, że procent gospodarstw danego typu był bardzo mały w ogólnej liczbie gospodarstw w próbie kohorty.

Źródło: obliczenia własne.

Wśród gospodarstw o bardzo wysokim poziomie bezpieczeństwa (powyżej 140% mediany) – tabela 7 – była bardzo mała liczba gospodarstw młodych, co można tłumaczyć wiekiem. Ludzie w wieku 25–34 lat często są nadmiernie obciążeni kredytem i nie mieli wystarczająco dużo czasu na zgromadzenie aktywów.

Porównanie udziałów gospodarstw bardzo bezpiecznych w kohorcie 2 i kohorcie 3 potwierdza wniosek przedstawiony powyżej jako komentarz do tabeli 5, że wyższa jakość kapitału ludzkiego pozwoliła znacznie większej liczbie gospo-

darstw w kohorcie 2 osiągnąć wysoki poziom bezpieczeństwa ekonomicznego. W kohorcie 3 nawet wykształcenie wyższe nie pozwalało na zagwarantowanie gospodarstwu wysokiego poziomu bezpieczeństwa (jedynie 0,1% gospodarstw z wyższym wykształceniem miało poziom bezpieczeństwa powyżej 140% mediany – tabela 7).

Tabela 7. Wysokie bezpieczeństwo ekonomiczne – Gospodarstwa o bezpieczeństwie ekonomicznym powyżej 140% mediany bezpieczeństwa dla całej próby, jako % gospodarstw w danej kohorcie

Poziom wykształcenia respondenta	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym-mobilnym w okresie transformacji” wiek 45–64 lata w 2013 r.
Wyższe	0,1%	6,3%	0,1%
Średnie	0%	8,1%	1%
Zawodowe	0%	2,9%	0,3%
Podstawowe	0%	0,1%	0%

0% oznacza, że procent gospodarstw danego typu był bardzo mały w ogólnej liczbie gospodarstw w próbie kohorty.

Źródło: obliczenia własne.

Kończąc analizę wpływu wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne należy zwrócić uwagę na rolę rodziców w kształtowaniu kapitału ludzkiego. Rodzice, ich wykształcenie i sytuacja materialna, mają największy wpływ na aspiracje oraz decyzje ekonomiczne swoich dorosłych dzieci w kohorcie 1 (tabela 8). Wynika to oczywiście z młodego wieku kohorty 1, ale również z wyższego poziomu wykształcenia rodziców respondentów należących do kohorty 1.

Dobłą ilustracją oddziaływania wykształcenia rodziców jest ich wpływ na stan zdrowia dorosłego dziecka. Stosunkowo niewiele matek respondentów w kohorcie 3 miało wyższe i średnie wykształcenie, stąd dla tej kohorty istotny statystycznie był wpływ wykształcenia matki na stan zdrowia dorosłego dziecka. Natomiast liczba matek respondentów w kohorcie 1, które miały średnie i wyższe wykształcenie bardzo wzrosła, co spowodowało, że wpływ ich wykształcenia przestał być statystycznie istotny, natomiast takim stał się poziom wykształcenia ojca, z uwagi na jego znaczenie dla sytuacji materialnej rodziców i możliwość zagwarantowania dziecku lepszej, przynajmniej pod względem materialnym, opieki zdrowotnej (wniosek na podstawie istotności współczynników w SEM dla kohorty 1 i 3. Estymacje współczynników mogą być udostępnione na prośbę czytelnika).

Tabela 8. Standaryzowane całkowite efekty* zmiennej „Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta”

Zmienna odnosząca się do respondenta lub jej/jego gospodarstwa	Kohorta 1 „Dzieci transformacji” wiek 25–34 lata w 2013 r.	Kohorta 2 „Młodzież transformacji” wiek 35–44 lata w 2013 r.	Kohorta 3 „Dorośli w wieku produkcyjnym – mobilnym w okresie transformacji” wiek 45–64 lata w 2013 r.
Aspiracje edukacyjno-zawodowe	0,773	0,621	0,420
Skłonność do oszczędzania	0,623	0,339	0,284
Skłonność do zadłużania się	-0,346	-0,207	-0,093
Bezpieczeństwo ekonomiczne	0,614	0,433	0,276
Zakup ubezpieczenia mieszkania/domu	0,400	0,196	0,112
Możliwość znalezienia dodatkowej pracy w sytuacji kłopotów finansowych	0,329	0,197	0,224
Stan zdrowia	0,106	–	0,164
Wartość mieszkania/domu	0,293	0,161	0,205

* Całkowity wpływ zmiennej „Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta” na zmienną w każdym wierszu po standaryzowaniu wszystkich zmiennych. Na przykład: 0,773 – pierwsza liczba w tabeli 8 – oznacza standaryzowany całkowity (bezpośredni i pośredni) wpływ zmiennej „Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta” na zmienną „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta”, tzn. z powodu zarówno bezpośrednich jak i pośrednich wpływów zmiennej „Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta” na zmienną „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta”, wzrost zmiennej „Status społeczno-ekonomiczny rodziców respondenta” o jedno odchylenie standardowe spowoduje wzrost zmiennej „Aspiracje edukacyjno-zawodowe respondenta” o 0,733 odchylenia standardowego.

Źródło: obliczenia własne.

Wyniki w tabeli 9 pozwalają porównać zróżnicowanie statusu rodziców ze zróżnicowaniem bezpieczeństwa ekonomicznego dla specyficznej grupy respondentów, którzy są formalnymi liderami w swojej pracy, czyli zajmują stanowiska menedżerskie. Wniosek jest bardzo optymistyczny. Mało obiecujący start w życiu nie przekreśla możliwości osiągnięcia dobrej pozycji materialnej. We wszystkich kohortach zróżnicowanie statusu rodziców (odchylenie standardowe) jest wyraźnie większe niż zróżnicowanie bezpieczeństwa ekonomicznego respondentów-liderów (dorosłych dzieci). Kapitał ludzki, obok wrodzonych cech, pozwolił liderom na osiągnięcie zbliżonego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego, mimo iż wywodzą się z rodzin o różnym statusie społeczno-zawodowym.

Tabela 9. Odchylenie standardowe w grupie liderów (stanowiska kierownicze)

	Liderzy w sektorze prywatnym		Liderzy w sektorze publicznym	
	Status społeczno- -ekonomiczny rodziców	Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa dorosłego dziecka	Status społeczno- -ekonomiczny rodziców	Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa dorosłego dziecka
Kohorta 1 wiek 25–34 lata w 2013 r.	0,244	0,148	0,321	0,050
Kohorta 2 wiek 35–44 lata w 2013 r.	0,472	0,271	0,510	0,288
Kohorta 3 wiek 45–64 lata w 2013 r.	1,161	0,225	0,466	0,251

Źródło: obliczenia własne.

WNIOSKI

Pozytywny wpływ wykształcenia na decyzje ekonomiczne jest najsilniejszy w kohorcie najmłodszej, w której odsetek osób z wyższym wykształceniem jest najwyższy.

Porównanie poziomów bezpieczeństwa ekonomicznego osób o jednakowym poziomie formalnego wykształcenia wskazuje, że przy wykształceniu wyższym, wyższa jakość kapitału ludzkiego pozwala kohorcie młodszej na osiągnięcie takiego samego poziomu bezpieczeństwa, jak kohorcie o kilkanaście lat starszej. Natomiast przy wykształceniu podstawowym i zawodowym (niski kapitał ludzki) potrzebny jest czas na zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego i kohorta starsza wykazuje najwyższy poziom bezpieczeństwa ekonomicznego.

Wyższy poziom wykształcenia wyraźnie zmniejsza liczbę gospodarstw wykazujących brak bezpieczeństwa ekonomicznego.

Średnie wykształcenie w kohorcie najmłodszej nie generuje możliwości zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego rodzinie.

Kapitał ludzki zgromadzony dzięki edukacji pozwala dorosłym dzieciom na zmniejszenie znaczenia „źle rokującego startu”, spowodowanego niskim statusem rodziców.

Wyniki potwierdzają hipotezę badawczą, że heterogeniczność wynikająca z przynależności do różnych kohort przyczynia się do wyjaśnienia zróżnicowanego wpływu wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw.

BIBLIOGRAFIA

- Berger L., Paxson C., Waldfogel J., 2009, *Income and child development*, „Children and Youth Services Review”, Vol. 31 (9), p. 978–989.
- Björklund A., Salvanes K., 2011, *Education and Family Background: Mechanisms and Policies* [w:] *Handbook of the Economics of Education*, Vol. 3, red. E. Hanushek, S. Machin and L. Woessmann.
- Black S., Devereux P., 2011, *Recent Developments in Intergenerational Mobility* [w:] *Handbook of Labor Economics*, Vol. 4B, Elsevier B.V., p. 1487–1541, [https://doi.org/10.1016/s0169-7218\(11\)02414-2](https://doi.org/10.1016/s0169-7218(11)02414-2).
- Black S., Devereux P., Salvanes K., 2005, *Why the Apple Doesn't Fall Far: Understanding Intergenerational Transmission of Human Capital*, „American Economic Review”, Vol. 95, p. 437–449, <https://doi.org/10.1257/0002828053828635>.
- Card D., 1999, *The causal effects of education on earnings* [w:] *Handbook of Labor Economics*, Vol. 5, red. O. Ashenfelter, D. Card, North-Holland, New York, p. 1801–1863, [https://doi.org/10.1016/s1573-4463\(99\)03011-4](https://doi.org/10.1016/s1573-4463(99)03011-4).
- Card D., 2001, *Estimating the Return to Schooling: Progress on Some Persistent Econometric Problems*, „Econometrica”, Vol. 69, p. 1127–1160, <https://doi.org/10.1111/1468-0262.00237>.
- Card D., Lemieux T., 2001, *Can falling supply explain the rising return to college for younger men? A cohortbased analysis*, „Quarterly Journal of Economics”, Vol. 116 (2), p. 705–746, <https://doi.org/10.1162/00335530151144140>.
- Carneiro P., Meghir C., Patey M., 2013, *Maternal Education, Home Environments, And The Development Of Children And Adolescents*, „Journal of the European Economic Association”, Vol. 11, p. 123–160, <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2012.01096.x>.
- Chevalier A., 2004, *Parental education and child's education: A natural experiment*, „IZA Discussion Paper”, 1153.
- Currie J., Almond D., 2011, *Human capital development before age five* [w:] *Handbook of Labor Economics*, Vol. 4 (B), red. D. Card and O. Ashenfelter, Amsterdam: North-Holland, [https://doi.org/10.1016/s0169-7218\(11\)02413-0](https://doi.org/10.1016/s0169-7218(11)02413-0).
- Del Boca D., Flinn C., Wiswall M., 2014, *Household Choices and Child Development*, „Review of Economic Studies”, Vol. 81, p. 137–185, <https://doi.org/10.1093/restud/rdt026>.
- Gregg P., Jonsson J., Macmillan L., Mood C., 2013, *Understanding income mobility: the role of education for intergenerational income persistence in the US, UK and Sweden*, „DoQSS DP”, 13-12, UCL Institute of Education.
- Hammermesh D., 1999, *Changing Inequality in Markets for Workplace Amenities*, „Quarterly Journal of Economics”, Vol. 114 (4), p. 1085–1123, <https://doi.org/10.1162/003355399556214>.
- Heckman J., Mosso S., 2014, *The Economics of Human Development and Social Mobility* „NBER Working Paper”, 19925, <https://doi.org/10.3386/w19925>.
- Heckman J., Lochner L., Todd P., 2006, *Earnings functions, rates of return and treatment effects: The Mincer equation and beyond* [w:] *Handbook of the Economics of Education*, Vol. 1, Elsevier, p. 307–458, [https://doi.org/10.1016/s1574-0692\(06\)01007-5](https://doi.org/10.1016/s1574-0692(06)01007-5).

- Jäntti M., Bratsberg B., Røed K., Raaum O., Naylor R., Eva O., Björklund A., Eriksson T., 2006, *American exceptionalism in a new Light: a comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom and the United States*, „Discussion paper”, 1938, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Mincer J., 1974, *Schooling, Experience and Earnings*, Columbia University Press for National Bureau of Economic Research, New York.
- Oreopoulos P., 2007, *Do Dropouts Drop Out Too Soon? Wealth, Health, and Happiness from Compulsory Schooling*, „Journal of Public Economics”, Vol. 91 (11–12), p. 2213–2229, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.02.002>.
- Oreopoulos P., Salvanes K., 2009, *How large are returns to schooling? Hint: Money isn't everything*, „NBER Working Paper”, 15339, <https://doi.org/10.3386/w15339>.
- Oreopoulos P., Salvanes K., 2011, *Priceless: The Nonpecuniary Benefits of Schooling*, „Journal of Economic Perspectives”, Vol. 25 (1), p. 159–184, <https://doi.org/10.1257/jep.25.1.159>.
- Schaie K.W., 1994, *Developmental designs revisited [w:] Life-span developmental psychology: Theoretical issues revisited*, red. S.H. Cohen and H.W. Reese, Hillsdale, p. 45–64, N.J.: Erlbaum.

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie, czy i w jaki sposób różnice między kohortami wyjaśniają zróżnicowanie wpływu wykształcenia na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw domowych w Polsce.

Kohorty są wyodrębnione na podstawie wspólnych doświadczeń edukacyjnych i zawodowych, jakie doświadczały jednostki w swoim życiu. Jako kryteria przyjęto historyczne okresy zdobywania etapów wykształcenia (istotne daty: 1990, 2004), warunki wejścia na rynek pracy, okresy poszerzania kwalifikacji zawodowych, etap kariery w okresie kryzysu 2008–2010. W badaniu uwzględniono trzy kohorty: kohorta 1 – respondenci w wieku 25–34 lat w roku 2013 – nazwana „Dzieci transformacji”; kohorta 2 – respondenci w wieku 35–44 lat w 2013 r., nazwana „Młodzież transformacji”; kohorta 3 – respondenci w wieku 45–64 lat w 2013 r. – nazwana „Dorośli transformacji”.

Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstwa domowego jest definiowane jako możliwość zaspokojenia potrzeb gospodarstwa i tworzenia rezerw finansowych będących do dyspozycji w sytuacji niekorzystnych zdarzeń. Miara bezpieczeństwa ekonomicznego jest obliczona na podstawie estymacji modelu równań strukturalnych (SEM).

Źródłem danych jest badanie ankietowe przeprowadzone w 2013 roku na próbie losowej 800 respondentów w wieku 25–64 lat.

Wyniki wskazują, że pozytywny wpływ wykształcenia na decyzje ekonomiczne jest najsilniejszy w kohorcie najmłodszej, w której odsetek osób z wyższym wykształceniem jest najwyższy. Wyższa jakość kapitału ludzkiego pozwala kohorcie młodszej na osiągnięcie takiego samego poziomu bezpieczeństwa, jak kohorcie o kilkanaście lat starszej. Wyższy poziom wykształcenia wyraźnie zmniejsza liczbę gospodarstw wykazujących brak bezpieczeństwa ekonomicznego. Średnie wykształcenie w kohorcie najmłodszej nie generuje możliwości zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego rodzinie.

Słowa kluczowe: wykształcenie, bezpieczeństwo ekonomiczne, gospodarstwo, kohorta

The impact of education on economic security of households

Summary

The paper is aimed to investigate whether and how cohort differences explain differentiation in the educational effects on household's economic security. Cohorts are distinguished by common educational and professional experiences, controlling for economy conditions. The economic context covers: the beginning of transition in Poland (1990), Poland's accession to the EU (2004) and the beginning of financial crisis (2008). The criteria for determining the cohorts refer to the periods of educational level attained, conditions of entering a labor market, improving qualification and a carrier stage in time of the last financial crises. The research covers three cohorts: cohort 1 – respondents in age of 25–34 in 2013 – called „Children of transition; cohort 2 – respondents in age of 35–44 in 2013 – called „Youth of transition”; cohort 3 – respondents in age of 45–64 in 2013 – called „Adults of transition”.

Economic security of households is defined as the ability to achieve income necessary for covering household needs at its suitable level and to create financial reserves to be at disposal in case of unfavorable accident. A measure of economic security is calculated on a base of a structural equation model (SEM).

The questionnaire survey is a source of data for observed variables. The survey was carried out by the professional polling agency in Poland in June 2013. The whole sample covers 800 respondents in age between 25 to 64.

The findings reveal that a positive impact of education on economic security is the strongest for the youngest cohort, in which a fraction of well-educated individuals is the highest. Higher quality of human capital allows the younger cohort to achieve the same level of economic security like the cohort older by several years. Higher educational level attained, less households insecure economically. The secondary level of education among the youngest cohort does not create the ability to ensure economic security for a family.

Keywords: education, economic security, household, cohort

JEL: D14